

Verslag over de HERFSTTREK in 1959

Door Vogelwerkgroep Haarlem

Evenals wij dat voor voorgaande jaren gedaan hebben, willen wij ook voor 1959 een beeld geven van het verloop van de herfsttrek aan de hand van de gegevens van de verschillende trekposten. Aan de kust te Bloemendaal aan Zee is waargenomen van 20 september tot en met 8 november. Er werd hier dagelijks gepost, evenals te Hengelo, Castricum aan Zee, Heemskerk, Bilthoven, Wassenaar, Kijkduin, Monster, Franeker en Heemstede. Verder werd er nog door een 15-tal andere waarnemers meegewerkt, in hoofdzaak op de weekeinden. Ons waarnemingsnet heeft dus een flinke uitbreiding ondergaan, als resultaat van de oproep in „Het Vogeljaar”.

Tevens wisselden wij weer gegevens uit met de D.J.N. in Hamburg en met dr. W. v. Westernhagen, die eind september heeft waargenomen op Sylt en verder heeft bericht over de trek op Fehmarn.

Het mooie zomerweer van 1959 zette zich voort tot 18 oktober. In deze periode van mooi weer was de wind overwegend oostelijk tot zuidoostelijk en zwak tot matig; slechts een enkele dag woei het iets harder. Er was weinig mist, soms was de atmosfeer wat heïig. Alleen op 4 oktober, toen het aanvankelijk nog helder was en de vogels trokken, kwam er ongeveer om half acht een dikke mist uit het binnenland opzetten, die de trek verlamde. Op 8 oktober was het ook mistig, maar dat was meer een grondmist, waarboven men nog vogels hoorde overtrekken. Op 18 oktober kwam de weg vrij voor de oceaandepressies en toen werd het normaal herfstweer met storingen, die regen en harde wind brachten. De windkracht kon vaak stormachtig betiteld worden en op 27 oktober stond er een complete storm uit 't zuiden. Een rug van hoge druk zorgde in die dagen af toe voor een kleine onderbreking in deze storingen.

Uit de binnengekomen trekgegevens blijkt, dat de trek van de vogels in overeenstemming met het weer verliep.

De vogels zijn in het algemeen vroeg begonnen te trekken en tot 18 oktober verliep de trek zeer regelmatig. Opeenhopingen van vogels door slecht weer kwamen niet voor, zodat er geen trekgolven ontstonden, wat in de meeste jaren wel het geval is en waarbij dan in de eerste oktoberhelft soms tienduizenden *vinken* op één ochtend kunnen passeren. Later, na de periode met harde wind in de laatste decade van oktober, was er nog wel sprake van trekgolven. De aantallen vogels, die toen doorkwamen, waren echter niet

De waarnemingsposten

Kust bij Bakkum (13 sept.—8 nov.)

Vogelwerkgroep Castricum.

Heemskerk J. Bakker.

Bloemendaal a. Zee (20 sept.—8 nov.)

Vogelwerkgroep Haarlem.

Heemstede F. Koning.

Wassenaar en Terschelling (11—16

okt.) H. Hornstra.

Kijkduin M. Lok en F. v. Olphen.

Bilthoven Dr. J. de Lange.

Franeker (op de weekeinden Tzummarum) W. Visser.

Hengelo (O.) W. de Boer en S. Wouda.

Monster G. Middelman.

Op bovenstaande posten werd dagelijks waargenomen.

IJmuiden H. v. d. Linde.

Noordwijkerhout; J. C. v. d. Voort.

Vlaardingen B. G. Otten.

Renesse (Schouwen) J. P. Gelynse en

P. Duson.

Tilburg G. Bogaers.

Nijmegen O. van Hoorn.

Arnhem R. Sciarone.

Warnsveld (bij Zutphen) R. Rense.

Wapenveld (1-7 okt. Vlieland) L. W.

Willems.

Omgeving Garderen H. E. v. d. Vlist (C.J.N.).

Kust bij Ermelo (3 nov.) C.J.N. J.

Kuiper.

Ede H. Stel.

Oldeholtpade (Fr.) G. Lantinga.

Nieuwersluis (tot 11 okt.) W. de

Groot.

Papendrecht J. v. d. Esch.

Krimpen aan de IJssel P. Duiven.

Wieringermeer D. Woets.

buitengewoon hoog, omdat de meeste vogels al gepasseerd waren.

Niettegenstaande het rustige weer in de eerste helft van de waarnemingsperiode, zijn er maar weinig dagen geweest, waarop men de vogels zeewaarts zag trekken; op 16 en 17 oktober was er sprake van een sterkere neiging om over zee te gaan. Zoals elk jaar, deed zich ook nu weer het verschijnsel van de terugtrek voor. Hierbij vliegen de vogels in de verkeerde richting langs de kust, dus noordwaarts. Dit komt vooral in het begin van de trekperiode voor; dit jaar waren 23 september en 4 oktober de dagen met de sterkste terugtrek.

Dat de trek vroeg begon, was in augustus al te zien aan de *bonte vliegenvangers*, die toen al in groot aantal doortrokken. Midden augustus waren ze op Vlieland al aanwezig en zelfs begin augustus werden ze bij Den Haag gezien. Verder was er reeds vroeg een invasieachtig optreden van mezen, vooral *zwarte mezen*. Begin september nam men enorme troepen *zwarte mezen* langs de IJsselmeerdijk (Flevopolder) en in het Gooi waar; tevens werden ze op veel plaatsen in het westen van het land gezien. Ook was er sterke trek van *kool- en pimpelmezen*, die vaak vergezeld werden door *staartmezen* en *kuifmezen*. Opvallend was het voorkomen van *boomkruipers*, ook op plaatsen, waar ze anders niet zijn. De *goudhaantjes* kwamen in grote aantallen door. Eind augustus was deze trek al begonnen en begin september nam men enorme troepen *goudhaantjes* waar langs de dijk van O.-Flevoland en op andere plaatsen. Hoewel het *goudhaantje* een nachttrekker is, zagen wij ze dit jaar overdag in grote troepen doortrekken aan de kust bij Bloemendaal.

Ook aan de normaal op onze posten waargenomen doortrekkers was te zien, dat deze vroeg ingezette trek al dadelijk geconcentreerd was. De *spreeuwen*-trek begon vroeg en verliep zeer regelmatig, dit laatste in tegenstelling tot andere jaren, waarin een groot contingent *spreeuwen* pas na 20 oktober langskomt. De trek van deze soort zal wel onder invloed gestaan hebben van

de droogte. Volgens berichten uit Duitsland was het voedsel voor deze vogels in Noord-Duitsland en Denemarken al gauw schaars, wat klaarblijkelijk tot gevolg had, dat in deze tussen-trekgebieden de *spreeuwen* niet tot de normale tijd — tweede helft van oktober — bleven. Ze trokken geleidelijk weg. Zo is het te verklaren, dat dit jaar het aantal *spreeuwen*, dat tot 18 oktober op de post te Bloemendaal aan Zee geteld was, belangrijk hoger was dan vorige jaren. Voor de meeste jaren ligt dit cijfer tussen de 10 en 15 duizend in 1958 was het 27.000, in 1956 40.000 en in 1959 65.000.

In de tweede helft van de trekperiode stond er meestal zo'n krachtige wind, dat de *spreeuwen* zich lieten stuwen om het IJsselmeer heen om dan ongeveer ter hoogte van Leiden, Den Haag, de Noordzeekust te bereiken. Bloemendaal ligt dan in de „trekschaduw" van het IJsselmeer. Er zijn voor Bloemendaal dus twee redenen, dat er geen grote fluctuaties in het dagelijkse aantal *spreeuwen* te zien zijn: 1e. Uit de tussentrekgebieden (jonge vogels) zijn de *spreeuwen* al in het gebied van de trektijd vertrokken. 2e. De grote *spreeuwen*massa van in hoofdzaak oude vogels is vooral ten zuiden van Bloemendaal aan de kust gekomen. De waarnemers te Wassenaar daarentegen kregen op 29 oktober een fantastische *spreeuwentrek* te zien. In 6 minuten passeerden ruim dertigduizend *spreeuwen* in grote troepen, enkele van wel tienduizend, terwijl er die ochtend te Bloemendaal en te Castricum in 1½ uur respectievelijk slechts 1600 en 2200 geteld werden. Op 16 en 17 oktober zijn er in het hele land veel *spreeuwen* overgetrokken. Bilthoven had op de 16e zijn sterkste trek van deze soort. Doordat veel *spreeuwen* die dag zee kozen en er dus sprake was van een ongestuwde trek, is het verklaarbaar, dat de aantallen aan de kustposten die dag toch niet hoog waren.

Eind oktober en begin november zijn er nog veel *spreeuwen* doorgelopen. Castricum had op 30 oktober een trek van 28.500 *spreeuwen* in 1¼ uur. Hengelo heeft deze herfst weinig *spreu-*

wen gehad. Te Franeker kwamen wel veel *spreeuwen* langs, soms enige duizenden in 1 uur en op 17 okt. zelfs 4300.

Ook de *vinken* waren onder invloed van het gunstige weer al vroeg in het seizoen op reis gegaan en gaven tot 18 oktober een regelmatige trek te zien. Doordat er elke dag getrokken werd, waren er ook steeds vogels in het „achterland”. Als wij de aantallen *vinken*, die in de verschillende jaren in Bloemendaal aan Zee geteld zijn, bekijken, dan blijkt het totale aantal dit jaar toch nog iets onder normaal te zijn gebleven. En dat nog wel, terwijl bij dit rustige weer het IJsselmeer de vogels zeker in mindere mate zal hebben tegengehouden dan anders. Mogelijk is een groot aantal *vinken* ons ontgaan door de zogenaamde hoge trek. Het weertype was daarvoor gunstig: rustig weer met oostelijke wind. De *vinken* trekken dan op zeer grote hoogte regelrecht op hun doel: Engeland en Ierland, af. Waarschijnlijk zal die hoge trek, die nauwelijks is waar te nemen, niet over ons land zijn gegaan, maar ten noorden ervan langs. Deze mening wordt gedeeld door Dr. v. Westernhagen, die eind september op het Noordzee-eiland Sylt een zeer sterke trek waarnam, o.a. van *vinken* en *graspiepers*. Op het Oostzeeeiland Fehmarn, waar anders de trekroute overheen loopt, was de trek opvallend zwak. De trek over de Noordzee was die herfst blijkbaar abnormaal sterk. In het noorden van Friesland (Franeker en Tzummarum) zijn ook weinig *vinken* gezien. Het hoogste aantal was een paar honderd in één uur, maar meestal bleef het onder de honderd. De *vinken*, die wij langs de Noordzeekust te zien kregen, hebben een minder sterke trekdrang gehad, daar zij zich ondanks het fraaie weer door de zee langs de kusten lieten stuw en nog in het geheel geen neiging vertoonden de oversteek te wagen. Na de onderbreking door het slechte weer in de tweede helft van oktober trokken er op 30, 31 oktober en 1 november weer enige duizenden *vinken* door. Het aantal *kepen* bleef aanvankelijk beperkt tot enkele, die in de *vinketroepen* mee-

vlogen maar vanaf ongeveer eind oktober werd hun aantal groter, en werden er vaak flinke troepen van enkel *kepen* waargenomen.

Graspiepers waren er meer dan normaal, al waren ze niet zo talrijk als in het uitzonderlijke pieperjaar 1958. Deze vogel laat zich goed stuw en wij zien ze maar zelden over zee gaan. Een enkele maal is er een *oeverpieper* gehoord.

De *veldleeuwerik* is in de eerste helft van de waarnemingsperiode vrijwel elke dag langs getrokken, al waren de genoteerde aantallen vaak klein. Ze trekken in den regel wat later op de ochtend, als de posten vaak niet meer bezet zijn. Slechts éénmaal hebben wij een troepje van deze zangers zeewaarts zien gaan. Wel valt het ons elk jaar op, dat in de loop van de ochtend steeds kleine troepjes *leeuweriken* uit zee landinwaarts komen. Midden september was er al trek van *veldleeuweriken* gezien, ook in het midden van het land, en eind september nam de trek in sterkte toe. Uit alle delen van het land werd *leeuwerikentrek* gemeld. Er zijn maar weinig *boomleeuweriken* gezien.

Op 1 november was de *leeuwerikentrek* het sterkst. De post te Bloemendaal aan Zee telde toen 2200 *veldleeuweriken* in 4½ uur wat bijna even veel is als men daar anders in de hele herfst te zien krijgt. Op die dag telde Castricum in ruim 1 uur 565 *leeuweriken*, IJmuiden in 3 uur 725, Noordwijkerhout in 1½ uur 680, Kijkduin in 1½ uur 215, Tzummarum in 3 uur niet minder dan 8300, Bilthoven in ½ uur 80 en Renesse op Schouwen slechts 75 in 3 uur. Monster en Papendrecht meldden ook sterke trek, evenals Krimpen aan de IJssel, waar de trek voortduurde tot 15.30 uur, toen het begon te regenen. Hengelo en Ermelo hadden op 3 november sterke trek met resp. 111 *leeuweriken* in ½ uur en 436 in bijna 3 uur. In de nacht van 31 oktober/1 november werd er bij de vuurtoren „Brandaris” op Terschelling sterke nachttrek van *leeuweriken* en *spreeuwen* geconstateerd. Dit sluit mooi aan bij de sterke trek, die op 1 november waargenomen is door ver-

schillende posten aan de Engelse oostkust. Zo vermeldt het station Cley and Blakeney, Norfolk in „Bird Migration” Vol. 1 No. 3 een enorme trek van naar schatting 30.000 *veldleeuweriken* en 30.000 *spreeuwen* naar het westen.

De *kieviten* geraakten door de droogte in voedselnood en gaven een abnormaal gedrag te zien. De grote troepen, die de weilanden plegen te bevolken, vielen uiteen in kleine troepjes, die gingen fourageren op wegbermen en in droge duinvalleien. Het wekte wel enige verbazing, dat de dieren bij al die droogte nu ook nog de van nature zo droge gebieden opzochten. Toch is dit wel verklaarbaar, als wij bedenken, dat de fauna in die van huis uit droge gronden meer aan een droog milieu is aangepast dan die van de in den regel vochtige weilanden en daardoor minder van de uitzonderlijke droogte te lijden zal hebben gehad. Doordat de *kieviten* op zoek waren naar geschikte voedselplaatsen, is er langs de kust bijna elke dag trek van deze dieren gezien, terwijl normaal de *kievitentrek* zich tot enige dagen beperkt. Op enkele dagen is er zeetrek van *kieviten* geweest. Na de regendagen 18 en 19 oktober verzamelden de *kieviten* zich al gauw weer op hun normale terreinen en de troepen trekkers werden ook groter.

Van de lijstsoorten hebben wij deze herfst heel wat te zien gekregen. In de eerste helft van oktober waren er een abnormaal groot aantal trekkende *zanglijsters*, daarna kwamen de *kramvogels* en de *koperwieken*. Vooral op 23 en 24 oktober trokken deze beide soorten sterk, maar ook daarna nog geregeld. Sindsdien kon men in vele streken van ons land op de weilanden grote troepen van deze lijstsoorten aantreffen, *kramvogels* meer dan *koperwieken*. Over de talrijke *zanglijstertrek* zijn uit alle delen van het land berichten binnengekomen. Aan de Waddenkust in Friesland bij Tzummarum is op 10 oktober een heel merkwaardige trek van deze lijstsoorten waargenomen. In een onafgebroken stroom trokken ze voorbij, notabene in N.O.-richting. Ze vlogen laag langs de zeedijk, meest aan de zee kant in de luwte van de dijk, beschut tegen matige Z.O.-wind. Deze

trek begon om ongeveer half negen en was om half twaalf nog even sterk. In deze 3 uur passeerden er 3200 *zanglijsters*. Verder namen aan deze onverklaarbare terugtrek ook *koperwieken* deel, alsmede *kool-* en *pimpelmezen*, *leeuweriken* en *vinken*. Cley and Blakeney, in Norfolk aan de overkant van de Noordzee vermeldt voor die dag, dat er een enorm aantal *koperwieken* aankwam en veel *zanglijsters* en *merels*. *Koperwiekennacht* trek is er wel gehoord op verschillende avonden: de eerste keer op een behoorlijke sterkte op 23 oktober, maar in andere jaren hebben wij dat wel eens veel massaler waargenomen. *Merels*, die op veel kleinere schaal trekken, waren er deze herfst ook nogal wat; ook in november trokken ze nog door.

Eind september zette een invasie van *Vlaamse gaaien* in, maar hun trekdrang was niet zo groot. Zij lieten zich voornamelijk stuwen langs de zuidkust van het IJsselmeer. In Noordholland op de kustposten werden er maar enkele trekkend gezien. Wel was het aantal *Vlaamse gaaien*, dat aan de binnenduinrand op de eikels fourageerde, toegenomen. Kijkduin noteerde daarentegen grotere aantallen met als topdag 29 september met 550 langsttrekkende *Vlaamse gaaien*. De eerste *bonte kraai* werd op 9 oktober gezien, maar de echte doortrek van kraaien kwam pas tegen eind oktober. De *bonte kraai* verscheen in flink aantal. De grote troepen *roeken* ontbraken ook dit jaar weer en de *kauwen* trokken ook slechts in matig aantal door. De trek van roofvogels was gering; er werden af en toe een *sperwer*, een *boomvalk* en een *smelleken* gezien en ook een paar maal een *slechtvalk*. *Buizerden* waren er begin oktober iets meer dan anders boven het duin. Daaronder bevonden zich enkele *ruigpootbuizerden*. Begin november trokken er echter flink wat *sperwers* door.

Er zijn opmerkelijke verplaatsingen van *houtduiven* geconstateerd. Vooral op 15 oktober meldden vele plaatsen *houtduiventrek* o.a. Hengelo, Bloemendaal aan Zee, Arnhem, Wassenaar en Franeker. Hengelo had al eerder trek van deze soort, n.l. op 8 en 9 oktober met resp. 60 en 340 ex., op 11 okt. met 46

ex., terwijl deze post op 23 oktober 1340 ex. telde. Ede meldde ook grote troepen *houtduiven* in de week van 12-18 oktober.

Er trokken weer veel *sijsjes* en vrij veel *barmsijsjes* en *fraters*. Verder zijn er uit de soortenrijke trek van deze herfst nog te noemen: de *kneu* die voornamelijk vóór half oktober doortrok, *groenling*, *putter*, *witte kwikstaart*, *rietgors* en ook *ijsgors*, *goudplevier*. *Ringmussen* trokken in vrij groot aantal langs en ook *huismussen*. Het grote aantal *watersnippen* viel op en ook waren er veel *waterrallen*. Uit het oosten en zuiden van het land kwamen berichten over grote troepen *kraanvogels*; zelfs over het westen trokken enkele troepjes over.

Na begin oktober zijn er niet veel zwaluwen meer gezien. Die waren al vroeg doorgetrokken.

Boven zee werden vrij veel *Jan van Gent* waargenomen, maar geen enkele jager.

Van Vlieland en Terschelling kwamen opmerkelijke berichten over grote aantallen *bergeenden*, die zich daar in de Waddenzee onder de kust ophielden omstreeks midden oktober. Onze zegsman op Vlieland had zulke concentraties nooit eerder gezien. De waarnemer op Terschelling, die daar van 11-16 oktober was, schatte het aantal *bergeenden*, dat hij vanaf één punt zag, op ca. 3000.

De trek van de *grote bonte specht* bleef tot enkele exemplaren beperkt. Eind oktober kwam er een kleine invasie van *pestvogels*, waarvan sinds 30 oktober in alle delen van ons land troepjes zich op de schaarse bessen vertoonden. Zij waren echter spoedig doorgetrokken. Uit deze trekperiode willen wij één dag nog speciaal vermelden, en wel zondag 1 november. Op deze dag met gunstig trekweer, zwakke Z.Z.O.-wind, was er een sterke trek van wel dertig soorten. Het is opmerkelijk deze herfst, dat er tot laat in de tijd nog zoveel soorten doortrokken. Deze goede, gevarieerde trek bleek uit de waarnemingen van de posten: Tzummarum (Fr.), Krimpen aan de IJssel, Oldeholtpade (Fr.), Warnsveld, Castricum, IJmuiden, Bloemendaal aan Zee, Noordwijkerhout,

Heemskerk, Kijkduin, Monster, Papendrecht en Bithoven. Te Hengelo was er die ochtend zware grondmist, die pas om 11.30 uur optrok. Die 1e november wordt ook door enige waarnemingsposten in Engeland als een bijzondere trekdag vermeld: Spurn Point, Yorkshire; Gibraltar Point aan de Wash Bay; Cley and Blakeney, Norfolk; Dungeness, Kent. De eerstgenoemde drie posten zijn aan de oostkust van Engeland tegenover het noorden van ons land gelegen en laatstgenoemde ligt aan het begin van Het Kanaal. (Bird Migration Vol. 1, No. 3). Op de dagen vóór en na 1 november was er ook een vrij sterke trek.

(Uitgewerkt door:

Th. Belterman,

Truus Bloem-Margadant en
F. Bloem.)